

GERARD MARTIJNSE, BELEIDSMEDEWERKER RIOLERING VROM:

“Geen jongere heeft meer belangstelling voor de riolering”

De riolering staat de laatste jaren regelmatig in de belangstelling. Kustdorpen lopen ineens onder, water stroomt de winkels binnen, schoonmaakdoekjes verstoppert de rioleringspompen en waterschappen melden zich om het rioolbeheer over te nemen. Hugo Gastkemper, directeur van Stichting RIONED, probeert op tv en in de krant uit te leggen wat er aan de hand is en wat er wel of niet moet gebeuren. Tv-spotjes roepen de mensen op geen vet of doekjes door de wc te spoelen. Het beleid op rioleringsgebied wordt voorbereid op het ministerie van VROM. Daar werken de beleidsambtenaren die proberen de afvoer van het afvalwater en het opvangen en wegleiden van het regenwater in goede banen te leiden. Eind van dit jaar houdt één van hen, een man die bijna 30 jaar lang aan de wieg stond van dit beleid, op met werken: ir. Gerard Martijnse. Reden voor een gesprek met hem voor dit themanummer over riolering.

Wat boeit jou in de riolering?

“Misschien wel het meest dat zo'n systeem, dat uiterst nuttig werk doet, onzichtbaar is. De pijpen zie je nooit, maar ze liggen er wel en ze zijn constant in gebruik. Als gebruiker zie je van die hele waterketen van de inname van de grondstof voor de drinkwaterbereiding tot aan de lozing van het effluent van de rwzi's eigenlijk maar 30 cm, de afstand tussen je kraan en de afvoer in je gootsteenbak. Daaromheen gebeurt van alles, maar dat interesseert de doorsnee burger niet. Hij weet er niets van, hij betaalt, maakt er gebruik van, and that's it.”

Wanneer ben jij hier gekomen?

“Ik ben bij het ministerie van VROM in 1981 komen werken. Toen was daar nog weinig kennis en weinig beleid op het gebied van riolering. Rein Eikelboom en ik zijn daarmee aan de slag gegaan, later Dick Vonk en ik. In 1980 was ik afgestudeerd aan de TU Delft. Ik heb Gezondheidstechniek gedaan, studeerde af bij de hoogleraren Pöpel en Koot op een studie naar de zuivering van het afvalwater van Gist Brocades in Delft. We vergeleken twee mogelijkheden: het Unox-systeem, dat werkte met zuivere zuurstof, en een zeer hoog belast oxydatiebed met kunststofvulling, gevolgd door een aerobe trap.”

“Ik ben in 1947 in Amsterdam geboren. In die stad ging ik na de HBS naar de HTS: wegen waterbouw. Als jongetje was ik altijd al met water bezig. Met een schepnetje ving ik salamanders, bloedzuigers en wantsen. Die rijkdom van vroeger heb ik nog altijd voor ogen. Na mijn militaire dienst ging ik in 1970 naar Delft. In alle rust tien jaar over je studie doen, kon toen nog. Na mijn afstuderen heb ik kort bij het WL en Grondmechanica gewerkt. In 1981 ben ik aangenomen bij het ministerie van VROM in Leidschendam, toen nog Volksgezondheid en Milieuhygiëne geheten. Volksgezondheid is later naar WVC

gegaan, Ruimte en Milieu zijn met Volkshuisvesting samengevoegd tot VROM.”

Waarmee hield je je in die beginperiode bezig?

“Het ministerie had toen de Bijdrage-regeling Kostbare Rioleringswerken. Dat kon de aanleg van riolering in bestaande bebouwing zijn, maar ook het omleggen van de centrale afvoer van een stelsel van de gemeentelijke rwzi naar de installatie van het waterschap. In die BKR gingen miljoenen om. Dick Vonk beheerde die post. Daarvan claimde ik een klein deel, nooit meer dan twee miljoen per jaar, voor onderzoek. Ik had geleerd dat je tot die omvang onderzoek nog zelf kunt begeleiden, en dat heb ik altijd ook gedaan. De twee grote onderzoeksprojecten waren in die jaren het NRRW- en het IBA-onderzoek. NRRW stond voor Nationale Werkgroep Riolering en Waterkwaliteit. Dat ging dus over de invloed van de riolering op de waterkwaliteit, die ondanks alle inspanningen niet echt verbeterde. IBA voor Individuele Behandeling Afvalwater, de vraag hoe om te gaan met het afvalwater van verspreid staande bebouwing.”

Wat is voor jou, terugkijkend, de belangrijkste uitkomst van de NRRW?

“Voor mij was een eye-opener dat de emissie vanuit een gemengd en een gescheiden stelsel op jaarbasis eigenlijk niet zoveel verschillen. Het verschil zat hem in het effect van het lozingspatroon, bij een gemengd stelsel zo'n acht keer per jaar, bij een gescheiden zo'n 30 à 40 maal. Duidelijk was dat de effecten op kleinere wateren groot waren.”

“Er kwamen ook ideeën voor nieuwe randvoorzieningen, zoals de werveloverstort en bergbezinkbakken. Als NRRW zeiden we: ‘Bouw ze maar en kijk maar hoe ze werken.’ “Er kwam aandacht voor processen in rioolstelsels. Rob Ywema van de Heidemij

was daarin de voortrekker. Er werden films gemaakt van wat er in het stelsel gebeurde. Toen iets totaal nieuws. Misschien was het echte hoofdpunt wel dat er gemeten werd. Buurtbewoners kregen een regenmeter in de tuin en moesten bellen als er meer dan zoveel millimeter gevallen was. Dan kwamen we kijken of de overstorting ook echt plaatsgevonden had en wat het effect was op het oppervlaktewater. Het onderzoek heeft een geweldige stimulans gegeven aan de ontwikkeling van automatische meet- en monsternameapparatuur.”

“Het IBA-onderzoek had een heel andere opzet. Voor de behandeling van het afvalwater van één tot vier woningen werden voorzieningen ontwikkeld en getest. Bij een bevolgen particulier in Heiloo kwam een composttoilet te staan. Dat werkte goed, maar de man vond op een gegeven moment wel twaalf soorten vliegen in zijn huis. Een publiek composttoilet aan de Grevelingen bleek te zwaar met urine belast te worden.” “Een heel klein oxydatiebedje stond bij -17°C nog keurig te draaien, het werkte ondanks een Elfstedentocht gewoon door. Zandfilters deden het prima. Er is heel fundamenteel naar bodeminfiltratie van het effluent van de voorziening gekeken. Want van al die installatietjes kon slechts 50 procent op oppervlaktewater lozen.”

Wat is er met de uitkomsten van deze onderzoeken gebeurd?

“Het IBA-onderzoek heeft geleid tot wet- en regelgeving. Plaatsing van een septictank met een inhoud van zes kubieke meter werkt uitstekend: een goede bezinking, geen drijfslag, helder effluent dat goed geloosd of geïnfiltrerd kan worden. En het levert weinig onderhoud op: slechts eens in de twee à vier jaar een keer leeghalen. Het ging oorspronkelijk om 200.000 tot 300.000 vrijstaande huizen en boerderijen. Lintbebouwing kon op vacuum- of drukriolering worden aangesloten. Omdat met name de drukriolering steeds verder ontwikkeld werd, bleven er uiteindelijk slechts 50.000 woningen over. Die moesten voor het jaar 2005 een voorziening hebben. In de praktijk werd dat meestal een kleine, aerobe behandeling of een septictank met een rietveld of een biezenveld als nabehandeling. Als je aan zo'n veld kalk toevoegt, verwijdert het ook nog stikstof en fosfaat. Helemaal mooi. Wat helaas ontbreekt, is aandacht voor toezicht en handhaving. Dat zou veel beter kunnen.”

En het NRRW-onderzoek?

“Met de uitkomsten daarvan is het anders gegaan. De meetcijfers zijn vooral door de adviesbureaus gebruikt voor het ontwikkelen van emissiemodellen. Op basis daarvan zijn voorzieningen ontworpen om tot reductie van de emissie via de overstort te komen. Het verbeterd gescheiden stelsel is ontwikkeld. Aan de keuze van de locatie van de overstorten is meer aandacht besteed. In 1987 kwam het eindrapport. In diezelfde tijd sloegen we alarm over het achterstallig onderhoud van het rioolstelsel. Gemeenten hadden de eerste aanleg gefinancierd uit de grondkosten of met hulp van de BKR. Geld voor vervanging was niet gereser-

veerd. Ook dat heeft geleid tot wetgeving: de zorgplicht kwam bij de gemeente te liggen. Het Gemeentelijk Rioleringsplan werd door ingrijpen van de Tweede Kamer geen facultatief plan zoals voorgesteld, maar een verplicht plan. Wij hebben in die tijd als ministerie hard getrokken aan de oprichting van RIONED. Iets als de STOWA voor de waterschappen was en het Kiwa voor de drinkwaterbedrijven, om de rioleringsbe- langten te behartigen, stond ons voor ogen.”

“Toen de Stichting RIONED er eenmaal was, was de eerste taak de bestaande kennis te bundelen en vast te leggen. Dat leidde tot de Leidraad Riolerings, het handboek van RIONED. In vier ordners is alles over riolerings te vinden: technische, financiële, bestuurlijke aspecten, kengetallen en algemeen geres- pecteerd uitgangspunten, uiteraard wel geharmoniseerd.”

“Wij steken nu nog veel geld in de toeganke- lijkheid, het onderhoud en actualiseren van deze leidraad. Vrijwel alle gemeenten zijn inmiddels lid van RIONED. De zorgplicht voor het hemelwater en het grondwater komen er als taken voor de gemeente bij.”

Dick Vat stelde een jaar geleden dat de vragen die aanleiding waren tot instellen van de NWRW, nu weer leven.

“We zien weer een discrepantie tussen alles wat we doen en wat we ermee willen bereiken. In de basisinspanning is afgesproken te komen tot 50 procent emissiereductie. Maar de genomen maatregelen zijn vooral op theoretische exercities gebaseerd geweest, met afspraken hoe je berging berekent, hoe je verhard oppervlak meet van welke buien je uitgaat, etc.”

Gerard Martijnse (foto: Michelle Muus).

“De vraag blijft: wat komt er nu echt uit een rioolstelsel? Bovendien verandert het patroon van de regen. Buien blijven lang hangen of ze zijn kort maar heel hevig. Als je uitgaat van een berging van acht millimeter gaat elke bui die groter is over je overstort. Buien van 15, 30 of zelfs 50 millimeter komen steeds vaker voor. Daar is geen berging meer voor te bouwen. Daarom is de vraag naar de invloed op de oppervlakte- waterkwaliteit zo belangrijk. Ik zie daarvoor maar één oplossing en dat is afkoppelen van het regenwater, zorgen dat dit water niet meer met het vuile water gemengd wordt. Daarvoor zijn een ander gebruik van de bodem en een andere inrichting van de openbare ruimte nodig. Waterschappen en gemeenten moeten aan tafel om dat lokaal aan te pakken. Daarvoor hoeft men niet op regelgeving uit Den Haag te wachten.”

Hoe kijkt je terug op 30 jaar rioleringsbeleid?

“We hebben veel bereikt, veel onderzoek gedaan. We hebben in Nederland een aansluitpercentage dat zijn weerga niet kent. We staan net als bij de drinkwatervoor- ziening en de afvalwatervoorziening aan de top van de wereld. Waar ik mij zorgen over maak, is de schaarste van rioleringsmensen op de arbeidsmarkt. Een grote groep ervaren ouderen gaat de komende jaren met pensioen, jonge mensen zijn voor dit vakgebied bijna niet te krijgen.”

“Ook zie ik hier intern een spanningsveld ontstaan, als men steeds meer tot de beleidsambtenaar 2.0 wil komen. Dat is de beleidsambtenaar die

geen vakinhoudelijke kennis heeft, maar er voor zorgt dat processen op gang komen of blijven. Als er dan Kamervragen komen, en die heb je tegenwoordig naar aanleiding van ieder bericht in de kranten, dan beschik je niet zelf over de kennis en de informatie om tot een antwoord voor de minister te komen. Die moet deze beleidsambtenaar dan bij het RIVM of TNO of een ander instituut vandaan halen. Maar je moet wel snel reageren en je moet ook kunnen beoordelen of inschatten of de reactie die je gekregen hebt, juist is.”

“Zo’n bericht in De Telegraaf laatst over de te lage druk in het waterleidingnet leidde tot Kamervragen en tot 70 publieksreacties. Het was naar aanleiding van het verschijnen van de AMvB-drinkwater, als uitwerking van de Drinkwaterwet. In die AMvB wordt helemaal niet getoerd aan de gangbare werkdruk in het drinkwaternet. Er werd alleen gesproken over een minimumdruk die te allen tijde gehandhaafd moet worden. Dus een storm in een glas water, maar die kun je alleen snel bezweren als je weet waar het over gaat en als je weet wat er inhoudelijk in zo’n AMvB staat.”

Jullie hebben nu de problemen met de schoonmaakdoekjes.

“Het betreft vochtig toilet papier, voor babybiljetjes, etc. Dat moet in het toilet, maar blijkt in de praktijk te sterk te zijn, waardoor pompen vastlopen, roosters niet te reinigen zijn, etc. We nemen nu actie op drie fronten: overleg met de industrie om ze zo te maken dat ze uiteenvallen, met

“Afwalwater en regenwater op termijn bijna volledig scheiden”

een publiciteitscampagne proberen we het lozingsgedrag van de burger te veranderen en als derde goed etiketteren. Ook hier heb je kennis van zaken nodig.”

Wat zie jij als uitdaging voor de toekomst?

“Inspelen op de veranderende neerslag- patronen is de belangrijkste. Ik noemde het net al. Compleet scheiden van regenwater en afvalwater, maar wel met verstand. Met regenwater van markten en drukke verkeerswegen zul je toch iets moeten doen. Het betekent ook dat je het beheer van de openbare ruimte loskoppelt van de afval- waterketen. Opvang van het regenwater is dan een echte gemeentelijke taak. De zorgplicht voor het afvalwater zou de gemeente kunnen uitbesteden, aan het waterschap of aan een dienst als Aquario (zie H₂O 19, 2009). Daar komt de gemeentelijke zorgplicht voor het grondwater bij, die het geheel nog complexer maakt. Het is niet zo eenvoudig, het wordt zeker een langjarig ontwikkelingsproces, maar dat de opvang en de afvoer van het regenwater de sleutel is tot het rioleringsbeheer in de toekomst, dat is zeker.”

Maarten Gast